

*Бабенко Т.В.
Національний університет
імені Т.Шевченко*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Інтеграційні процеси, що розпочалися наприкінці ХХ століття в Європі у соціально-економічній сфері, ініціювали виникнення у культурі та освіті кола проблем, спроба вирішення яких стала початком діяльності спільних загальноєвропейських програм у галузі професійної і вищої освіти. Одна з них, програма LINGUA, що почала діяти у 1990 році, має на меті підготовку якомога більшої кількості європейців до спілкування як мінімум двома іноземними мовами. Створення Європейського союзу стало поштовхом до суттєвих якісних змін в освітній політиці західних держав, спрямуванням її на формування особистості громадянина європейської спільноти.

Метою даної статті є охарактеризувати у статті 11 Декларації всесвітньої конференції “Вища освіта у ХХІ столітті: підходи та практичні міри” (1998 рік) [7] говориться, що вирішення важливішого завдання – підвищення якості у сфері вищої освіти – вимагає, щоб вона “мала міжнародний вимір: обмін знаннями, створення інтерактивних мереж, мобільність викладачів та учнів, міжнародні науково-дослідницькі проекти поруч з урахуванням національних культурних цінностей і умов”. Визнання крос-культурної взаємодії однією з ведучих тенденцій у сфері вищої освіти висовує в якості її необхідної умови володіння двома-трьома мовами та їх складовою частиною – знанням і розумінням іноземної та рідної культури. Естетичний смак опосередковує всі складові естетичної свідомості особистості та уможливорює, таким чином, усвідомлене і шанобливе ставлення до світової культурної спадщини. Це пояснює нашу увагу до формування естетичного смаку особистості студента вищих педагогічних навчальних закладів засобами західноєвропейських мов та їх соціокультурного компоненту. В процесі оволодіння лінгвістичними складниками соціокультурних знань студенти набувають їх нелінгвістичні складники, завдяки чому відбувається формування інтеркультурних навичок і вмінь, культурної чутливості тощо. Таким чином, в ході роботи з мовним матеріалом вирішуються як освітні, так і виховні цілі, в тому числі, – формування естетичного смаку.

На думку дослідників, виховна мета навчання іноземній мові – підвищення

ефективності виховних та загальноосвітніх напрямків формування особистості [3; 126-132] – не скасовується й у вищому навчальному закладі, а, навпаки, набуває особливої ролі. Проте всі “виховні моменти” мають бути органічно вплетені в зміст практичних занять. Власне, в процесі роботи над ним і відбувається естетичне виховання молоді. [4; 83-90]. Однак, аналіз практичної роботи викладачів, навчальних робочих планів свідчить про увагу до практичного оволодіння мовами, в той час, як виховна робота залишається осторонь. Можна сказати, що сьогодні “навчально-виховний процес” з іноземних мов у вищій школі виявився фактично зведеним до “навчального процесу”. Це спостереження підтверджується аналізом робочих навчальних планів викладачів іноземних мов, статей журналів “Иностранные языки в школе”, “Іноземні мови”, “English Teaching Forum”, “Modern English Teacher”, в яких фактично відсутні матеріали про виховання та, зокрема, естетичне виховання на заняттях з іноземної мови у вищих навчальних закладах. Таким чином, викладачі втрачають можливість здійснення цілеспрямованого виховного впливу на особистість студента.

Наш досвід роботи викладачем у вищих навчальних закладах II-IV рівнів акредитації, теоретичне осмислення проблеми формування естетичного смаку засобами іноземних мов у вищих навчальних педагогічних закладах дозволяє зробити висновок, що педагогічними умовами її вирішення є:

- врахування виховних можливостей цих дисциплін;
- усвідомлення особливостей навчального процесу;
- дотримання методичних вимог при плануванні і проведенні занять з іноземних мов;
- слідування принципам естетичного виховання;
- естетизація навчально-виховного процесу за рахунок доцільного використання мистецьких творів.

В наслідок цього забезпечується взаємопов’язане включення в педагогічний процес пізнавальної, інтелектуальної та емоційно-чуттєвої сфер особистості студента.

Однією з суттєвих відмінностей виховної роботи зі студентами на заняттях з іноземної мови є те, що її реалізація відбувається через навчальний матеріал та під час практичної роботи над розвитком навичок мовленнєвої діяльності за розмовними темами, які не тільки сприяють розвитку рецептивних і репродуктивних навичок мовленнєвої діяльності, а й уможливають вплив на естетичну свідомість особистості студента.

Навчання іноземній мові має чимало особливостей, які враховуються

викладачами під час планування та проведення навчально-виховної роботи. Одна з них полягає в тому, що, на відміну від багатьох інших предметів, ця дисципліна базується на знаннях, отриманих у середній школі, та є продовженням роботи над удосконаленням навичок мовленнєвої діяльності та соціокультурного компоненту на новому, складнішому етапі. Тому викладачі іноземної мови спираються на засвоєні знання, вміння й навички, що були сформовані при вивченні цих дисциплін у середній школі, в процесі опанування інших університетських курсів, на життєвий досвід студентів тощо. Це реалізується у поглибленні та ускладненні з року в рік завдань, встановленні необхідних зв'язків та послідовності між різними етапами навчально-виховного процесу та його результатами.

Другою характерною рисою навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах є циклічність тематики мовленнєвих вправ, яка вимагає від викладача ретельної підготовки до занять, творчого ставлення до підбору дидактичного матеріалу (за змістом та складністю) у відповідності з віковими особливостями студентів кожного наступного року навчання. Так, починаючи з першого року навчання, передбачається вивчення тем, тісно пов'язаних з культурним життям України та країн, мова яких вивчається. Якщо на першому курсі під час опрацювання країнознавчого матеріалу перед студентами ставиться завдання описати в загальних рисах найвидатніші визначні місця столиць, то на другому вони ознайомлюються більш детально з історією їх створення, на третьому поглиблюють свої знання за рахунок опанування тем “Картинні галереї”, “Англійська (німецька) школа живопису”, “Жанри образотворчого мистецтва”, “Художні музеї України та країн, мова яких вивчається”, “Видатні художники України та світу”. Поступове ускладнення лексичного та граматичного компоненту висловлювань уможливорює вільні, спонтанні та деталізовані висловлювання за темами: “Краса врятує світ”, “Музичні жанри” – на четвертому курсі навчання; “Мистецтво та поп-культура”, “Молодіжні субкультури” – на п'ятому.

Іншою особливістю предмета є те, що його основне завдання – навчити вільному користуванню мовою як інструментом у професійному, науковому та побутовому спілкуванні. Специфіка навчання іноземних мов полягає також у залученні до нової культури й цивілізації; оволодінні певним обсягом теоретичних знань про систему мови, історію, географію, економіку та політичний устрій країн, мова яких вивчається. Тому навчальні тексти і вправи містять різнопланову інформацію. Все це не лише уможливорює здійснення комунікативної спрямованості навчально-виховного процесу, а й допомагає оволодіти соціокультурними знаннями, здобути інформацію з інших галузей

знань, в тому числі й тих, що складають професійну спрямованість змісту навчання іноземної мови: країнознавства, літератури, методики.

Дотримання принципу комунікативності, провідного принципу навчання іноземних мов, передбачає побудову занять таким чином, щоб досягти практичних результатів при роботі над всіма видами мовленнєвої діяльності. Комунікативність полягає у “виході” кожного навчального завдання на спілкування. Завдяки цьому значно розширюється тематика вправ для розвитку усного мовлення, що сприяє як мовній результативності, так і вирішенню виховних цілей: глибокому вивченню особистості студента, його характеру, уподобань та естетичних смаків, що уможливорює, певною мірою, їх корегування, формування і розвиток.

Практична спрямованість на розвиток усного мовлення є суттю занять, якій підпорядковані всі інші види роботи над розвитком вмінь та навичок з усіх видів мовленнєвої діяльності. Причому інформація, яку студенти отримують під час рецептивних видів діяльності (аудіювання, читання), використовується в наступній роботі з її продуктивних видів, тобто, говоріння і письма. Оволодіння мовним матеріалом (лексикою, граматиною та фонетикою) відбувається в ході роботи над всіма видами мовленнєвої діяльності таким чином, щоб студенти бачили практичну значимість отриманих знань. Цьому сприяє й створення ситуацій, які мотивують виконання завдань, створюють контекст, в якому вправляння в іноземній мові максимально наближується до реальних мовленнєвих процесів, що уможливорює реалізацію комунікативного підходу.

Як не один інший предмет, іноземна мова дає можливість вільне обговорення зі студентами різноманітних тем, проведення дискусій, дебатів та рольових ігор, які дають змогу не тільки вправлятися у непідготовленому усному мовленні, а й впливають на інтелектуальний розвиток, вчать помічати різні нюанси проблеми, замислюватися над їх моральною стороною та аргументовано висловлюватися, захищати свою точку зору. Зорієнтовані на потреби та інтереси студентів, такі вправи відкривають простір для розвитку критичного мислення та творчих потенцій особистості. Виконання студентами окремих завдань в режимі парної, групової чи роботи в командах сприяє інтенсифікації мовної діяльності за рахунок збільшення часу говоріння іноземною мовою. Такі форми роботи несуть значний виховний потенціал: формують навички працювати в колективі, переконливо доводити свою точку зору, прислуховуватися до думки інших, навчатися від своїх партнерів. Власне, такими вбачаються нові педагогічні та дидактичні підходи, що сприяють

прискоренню формування навичок, вмінь та компетенцій, необхідних для комунікації [7].

Урізноманітнення занять за рахунок правильного та ефективного використання допоміжних навчальних матеріалів різних типів дозволяє піднести рівень творчої активності, розвивати пізнавальну діяльність студентів, активізувати навчальний процес у цілому, та, в наслідок цього, підвищити якість засвоєння навчального матеріалу і уможливити слідування всім тим принципам, на яких базується естетичне виховання. Під допоміжними ми розуміємо довідкові джерела, оригінальну художню та наукову літературу, аудіо- та відеозаписи – все те, що сприяє поглибленню знань, раціональному використанню аудиторного часу, допомагає швидше досягти запланованої мети, уможливорює самостійну роботу студента, створює іншомовне середовище, в якому здійснюється функціонування іноземної мови, наближене до реального. Прикладами додаткових текстових матеріалів для формування крос-культурних навичок та вмінь на гуманітарних факультетах університетів можуть слугувати навчальні посібники “Англомовні країни та Україна” [1], “Про англомовну культуру англійською мовою” [6], “Як говорити про мистецтво англійською мовою” [5]. На практичних заняттях у вищих закладах освіти не втрачає своєї актуальності застосування технічних та нетехнічних засобів наочності, завдяки яким забезпечується, вмотивовується та унаочнюється навчальний процес. Як показує досвід роботи, викладачі віддають перевагу технічним засобам наочності, але це не означає, що нетехнічні зорові засоби втратили свою значущість. Про доцільність використання творів образотворчого мистецтва з метою виховання естетичного смаку, формування стійкого інтересу до їх художньої якості свідчать роботи сучасних вітчизняних та зарубіжних науковців [2].

Емоційна виразність живопису справляє вплив на почуття людей, поглиблює та спрямовує їх, навчає правильному, не спотвореному погляду на речі, розвиває універсальні здібності людини. Завдяки цьому уможливується вплив не тільки на чуттєву, а й на інтелектуальну сферу свідомості особистості: ініціюються пізнавальні процеси, пробуджується бажання дізнатися більше про епоху, події, людину. Наприклад, спілкування з художніми творами на біблейські теми часто спонукають людину до першого знайомства з Вічною книгою; на історичні – поглибити власні знання епохи, що зображена; пейзаж впливає на особистість як ковток свіжого повітря, надихає на подорож, викликає потяг до спілкування з природою, вчить шанобливому ставленню до неї; ілюстрації до літературних творів слугують поштовхом до прочитання

роману, розвивають уяву та допомагають глибше зрозуміти зміст книги, порівняти своє сприйняття літературного твору зі сприйняттям автора малюнків.

За якими ознаками має викладач підбирати мистецькі твори для використання в аудиторній роботі зі студентами? Відомо, що навіть людям з високорозвиненим смаком та тонким розумінням мови образотворчого мистецтва притаманний особливий інтерес до певних жанрів та, навіть, митців. Як відрізнити в таких випадках смак від безсмаку? Ми гадаємо, що критеріями смаку можуть слугувати художні шедеври, які незмінно залишаються такими протягом часу. Власне, з їх допомогою і належить виховувати естетичний смак особистості студентів. Тільки тоді створюється здатність відповідним чином оцінювати твори у процесі практичного освоєння мистецтва, орієнтуючись на критерії, закладені у суспільній свідомості, що є загальними для всіх людей з розвиненим смаком. Створені таким чином психологічні установки запобігають спілкуванню з антиподами мистецтва, адже людина із сформованим смаком при першому погляді на художній витвір визначає та оцінює його естетичну вартість.

Ми гадаємо, що загальними критеріями, яким має відповідати будь-який твір образотворчого мистецтва, що використовується на практичних заняттях з іноземної мови, є: високий естетичний рівень; якість його технічного виконання, враховуючи той факт, що ми використовуємо репродукції; відповідність змісту зображеного темі, що вивчається; змістовність та широта охоплення теми; наповненість деталями, які вмотивовують мовленнєву діяльність.

На нашу думку, такими творами живопису, що відповідають вищезгаданім критеріям, є акварелі історичного та побутового жанру Т. Шевченка; портрети пензля К. Брюллова, В. Ван Гога, О. Ренуара; пейзажі М. Волошина, Ю. Кугача, Ю. Піменова, А. Полюшенка; натюрморти Е. Мане, П. Сезанна, Б. Шаманова.

Формат статі не дає можливості нам розкрити всі етапи формування практичних навичок та вмій, що уможлиблюють сприйняття художнього полотна та вираження своїх естетичних почуттів іноземною мовою. Наведемо лише фрагменти творів (кінцевого продукту цієї роботи) студентів 4 курсу Педагогічного коледжу Львівського національного університету імені Івана Франка: “Катерина” Тараса Шевченка викликає емоції, які здатні перевернути світобачення людини, зробити її більш чуттєвою, здатною до переживання високих почуттів” (Наталія Б.). Проблематика твору живопису “Катерина”

вважається студентами вічною та актуальною й в наш час, спроможною викликати естетичні почуття і емоції. Спілкування з цим художнім твором внесло певні корективи в образ дівчини, навіяний однойменною поемою Тараса Шевченка: “Дивлячись на цю картину я краще зрозуміла той відчай, що пережила Катерина”, “цей твір змусив замислитися над її долею”, “глибоко зазирнути в її внутрішній світ, її почуття” (Ольга В.).

Ми гадаємо, що викладачі іноземних мов можуть цілком виправдано і правомірно використовувати мистецькі твори для підвищення ефективності практичних занять, розвитку творчого мислення та виховання естетичного смаку студентської молоді. Зацікавлене ставлення до творів мистецтва з боку їх реципієнтів має зворотній вплив на особистість самого митця, спрямовує та корегує його діяльність. Цінність розвиненого естетичного смаку, на нашу думку, полягає ще й в тому, що завдяки йому можна вплинути на якість художніх творів, позбутися чи суттєво знизити кількість низькопробної продукції, що заповонила засоби масової інформації.

Використана література:

1. Антонюк Н.М., Краснолуцький К.К. Англомовні країни та Україна. Любов та шлюб (сім'я). Освіта. Мистецтво: Навч. посібник (англ. мовою). – Вінниця: Нова книга, 2001. – 255 с.
2. Бондаренко Е.А. Анализ возможностей реабилитации и самореализации в процессе аудиовизуального образования. – www.mediaeducation.ru
3. Бухбіндер В.А., Штраус В.О. Основи методики викладання іноземних мов. – К.: Рад.школа, 1986. – С. 126-132
4. Кузовлев В.П., Коростелев В.С., Пассов Е.И. Цель обучения иностранному языку на современном этапе развития общества. // Общая методика обучения иностранным языкам. Хрестоматия. – М.: Просвещение, 1991. – С. 83-90.
5. Яковлева Е.В., Вершинина Е.Ю. Об англоязычной культуре на английском языке. – М.: Московский лицей, 1996. – 248 с.
6. How to Speak about Art in English: Пособие по развитию навыков устной речи / М.М.Фалькович, Е.М.Лебединская, Н.С.Стрелкова, А.Д. Цигельная – М.: Международные отношения, 1976. – 216 с.: 1 л. ил.
7. World Declaration and Framework for Priority Action for Change and Development on Higher Education// World Conference on Higher Education. – Paris: 9.10.1998.– <http://portal.unesco.org/education/en/ev>.

А н н о т а ц и я

В статье рассматриваются отдельные педагогические условия формирования эстетического вкуса у студентов высшей школы. Особенности предмета, внимание к лингвистическому социокультурному компоненту иностранного языка, эстетизация учебного процесса средствами изобразительного искусства, по мнению автора, способствуют не только активизации языковой деятельности, формированию эстетического вкуса, но и решению задач, которые ставит интернационализация высшего образования.